

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ КРИМУ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ РЕГІОНУ

У статті проаналізовано особливості становлення й розвитку польської громади Криму в контексті її культурно-освітніх характеристик. Зроблено висновок про специфіку полікультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу в сучасному кримському регіоні

Проблема культурно-освітнього розвитку польської етнонаціональної меншини в кримському регіоні розглядається нами у контексті проблеми полікультурності як принципу побудови освітнього простору регіону. При цьому полікультурність у царині філософії може бути окреслена як феномен з характеристиками об'єктивного, загального й неминучого.

Представники кримської культури, спираючись на кращі досягнення світової філософської та педагогічної думки, висунули немало оригінальних педагогічних ідей, які вплинули на сучасну культуру. Духовний спадок Кримського регіону вже давно привертає увагу дослідників. Підвищений інтерес до вивчення історії, культури багатокультурного Кримського регіону зумовлений тією новою роллю, яку він став відігравати в українській державі.

Метою цієї статті є визначення особливостей культурно-освітнього розвитку польської етнонаціональної меншини Криму на основі її історичного розвитку й сучасних освітніх тенденцій.

У поліетнічній державі, якою є Україна, проблема міжнаціональних відносин за всіх часів залишалася актуальною. Особливо гостро вона постала в Кримському регіоні, де в умовах історично тривалої взаємодії православ'я, католицизму, ісламу, змішаного розселення етносів, інтенсивно й суперечливо протікають міжетнічні процеси, обумовлені тривалою акультурацією та асиміляцією.

Регіон, як відомо, – це частина країни, що являє собою цілісну соціально-економічну систему зі спільним економічним і духовним життям, загальним історичним минулим, культурною та соціальною своєрідністю (Р.І. Антонюк, В.М. Галузинський, М.Б. Євтух, Л.В. Калініна, В.Г. Кремінь, А.В. Мудрик та ін.). У регіональному просторі відбувається соціалізація людини, формування, збереження, трансляція, розвиток (або навпаки) норм способу життя, природних і культурних багатств. Кожна країна об'єктивно (географічно) і суб'єктивно (у свідомості її жителів) є сукупністю територій-регіонів, які різняться між собою.

© Якса Н.В., 2007

Як вважає С.В. Савченко, поняття регіональності вміщує кілька аспектів: географічний, історичний, політологічний, економічний, юридично-адміністративний. Регіоналізація є провідною тенденцією української державності і виявляється в розробці й реалізації власних моделей і програм розвитку освіти [1: 40-47].

Регіональна соціалізація визначається рядом характерних ознак розвитку регіону як мезочинника соціалізаційного процесу:

- природно-географічні особливості регіону (ландшафт, клімат, корисні копалини і т.д.) багато в чому визначають ступінь його урбанізованості, характер економіки, обсяг і міру стабільності населення, тобто опосередковано впливають на багато аспектів соціалізації жителів. Клімат може спричинювати й безпосередній вплив на людину, на її здоров'я, працездатність, психічний стан, тривалість життя;

- соціально-географічні особливості регіону – це: щільність населення, характер поселень (міра урбанізованості), традиційні заняття жителів, а також близькість-віддаленість засобів комунікації всередині регіону та з іншими регіонами. Ці особливості впливають на соціалізацію в основному побічно, оскільки від них багато в чому залежать стиль життя, мобільність, джерела інформування населення, що певним чином позначається на формуванні особистості підростаючого покоління, становленні майбутніх фахівців у сфері професійної діяльності;

- соціально-економічні особливості регіону – це типи й характер виробництва на його території, перспективи розвитку регіону, професійний склад жителів та їхній рівень життя, економічні зв'язки з іншими регіонами (а часом і з іншими країнами), що, насамперед, відображають відкритість як суспільства, держави, так і її складової – системи освіти;

- соціально-демографічні особливості регіону – це національний склад населення, його статеві-вікова структура, типи родин, міграційні процеси. Усі ці характеристики відіграють дуже важливу роль у соціалізації поколінь, формуванні їх стереотипів міжетнічної взаємодії з представниками інших культур. Крим є регіоном зі своєрідною етнічною "сумішшю" й належить до полікультурних.

Історичні й культурологічні регіональні відмінності кожного регіону виявляються у ментальності, стилі життя, звичаях і прикметах, традиціях, народних святах та іграх, фольклорі, архітектурі, інтер'єрі жителів і традиціях виховання підростаючого покоління, ставленні до освіти та ін.

Усе вищевказане впливає на освітню політику в регіоні, а також на те, у якому напрямі і як відбувається регіональна стратифікація. На неї

впливають розходження в ціннісних орієнтаціях у професійній сфері, у масових ідеологічних установках, у сімейних стосунках, у рівні економічної активності населення, мірі його пристосованості до мінливих умов, особливостях вияву деструктивної та асоціальної поведінки населення тощо.

Перші польські поселення з'явилися на території Криму наприкінці XVIII ст., але масово поляки стали селитися в цьому регіоні в середині XIX ст. Оскільки полякам було заборонено утворювати цілісні поселення в кримському регіоні, то села, де вони мешкали, як правило, мали дві частини – польську та українську, діяло також два храми – церква й костюл.

Протягом XIX – початку XX століття на території Криму мешкали родичі славетного польського поета Адама Міцкевича, представники відомих шляхетських родин Гжибовських, Лясовських. На півострові протікала творчість польсько-українського поета Міхала Тернавського.

На відміну від Правобережної України, вплив польської мови на середовище міжетнічного спілкування у XIX – на початку XX ст. був незначним. У Криму від самого початку розселення польської етнонаціональної меншини не було окремих польських шкіл, як на території, наприклад, Київського учбового округу [2].

Значна частина польського населення Криму протягом радянського часу асимілювала в бік російського чи українського населення. На сьогодні в Криму мешкають близько 4000 поляків (у 1979 р. їх було 6092).

У 1996 році засноване Кримське товариство поляків, покликане на сьогодні втілювати культурно-освітню доктрину відродження польського етносу у полікультурному середовищі регіону. У Сімферополі в одній зі шкіл утворено два польських класи – для дітей 8-10 та 11-13 років. Навчально-методичне забезпечення надійшло з Республіки Польща [3]. Польські громадські організації опікуються відпочинком дітей влітку, проводять фестивалі, концерти, створюють музичні й художні колективи. Культурний рух польської етнонаціональної меншини став частиною культурно-освітнього простору поліетнічного Криму.

У сучасній етнопсихології і культурології немає єдиного погляду на ознаки, якими одна етнічна група відрізняється від іншої; їх характеристиками в різних дослідженнях виступають мова, цінності, соціальні норми, правила поведінки, історична пам'ять народу, релігія, уявлення про світ, рідну землю, міфи про загальних предків, національний характер, народне і професійне мистецтво, способи соціалізації дітей тощо [4: 19].

Вплив полікультурності Кримського регіону на відносно контрольовану міжетнічну взаємодію пов'язаний, насамперед, з

цілеспрямованою організованою, керованою і відносно контрольованою освітньою діяльністю, що здійснюється у взаємодії всіх її суб'єктів у руслі тієї політики, яку проводить у цій сфері влада України.

Щоб краще зрозуміти й оптимізувати хід подій у сфері освіти, необхідно зрозуміти особливості процесу багатовікової взаємодії різних етнічних спільнот у Кримському регіоні, усвідомити необхідність відповідального застосування принципів взаєморозуміння, міжнаціонального спілкування, конфесійної толерантності при формуванні й реалізації освітньої політики на всіх рівнях.

Культурно-освітня модель польської етнонаціональної меншини в Криму підлягає дії законів діалектики. Так, культурно-освітнє середовище етнічного характеру, яке формують поляки Криму, є особливою соціальною інституцією, насиченою одиничними (точковими) утвореннями, прикладами яких є класи з вивченням польської мови, художньо-мистецькі колективи, громадські організації. Єдність особливого й одиничного закріплюється взаємодією із загальним полікультурним простором Криму. Неврахування культурно-освітніх запитів представників будь-якої, в тому числі польської, національної меншини є виявом негативної соціальної мобільності і спричинює незатребуваність етнокультурної компетентності особи [5]. Це явище характерне для носіїв етносу, у яких сформована висока етнокультурна компетентність, але котрі потрапили у ситуацію, де немає умов і потреби для відтворення в поведінці особистісного потенціалу етнічної культури. Незатребуваність етнокультурної компетентності супроводжується дефіцитом компетентності цієї особи у сфері нової культури.

Дослідники проблеми міжкультурної взаємодії (І.Д. Бех, О.В. Бондаревська, В.С. Біблер, А.П. Валицька, І.Л. Плужник, Л.В. Калініна, А.Е. Чучин-Русов, П.Г. Щедровицький) відзначають, що на сьогодні Кримський регіон є одним із відносно неспокійних у контексті етнокультурного співробітництва. Сьогодні, на думку багатьох істориків, краєзнавців залишаються відкритими для наукового вивчення як позитивні, так і негативні аспекти тривалого співжиття конгломерату різних етносів і народностей, їх взаємодії й суперництва, що впливає на усі сфери можливої людської взаємодії – виробництво, освіту, культуру.

Л.І. Полякова, аналізуючи етнонаціональні процеси на Півдні України та в Криму, простежує динаміку формування етнокультурного простору сучасного Криму. Автор доводить, що 60-80-ті рр. ХХ століття стали основою формування сучасної етнічної структури Криму, за винятком кримськотатарського етносу, який суттєво

збільшився вже в останні роки – період незалежності української держави [6: 195].

Як вважає дослідник проблеми полікультурності А. Перотті, враховуючи історичний досвід, у сучасній Європі (як Західній, так і Східній) необхідно на освітньому й культурному рівнях знайти рішення двох питань – питання меншин і питання релігійного плюралізму. Специфіка кримського регіону в контексті дослідження А. Перотті полягає, на нашу думку, передусім у тому, що в якості етнічної меншини на цій території виступає державницький етнос, що не є характерним для інших країн Східної Європи. Натомість росіяни та кримські татари як найчисленніші етнічні групи Криму є більш соціокультурно потужними утвореннями, що визначають культурно-освітні характеристики регіону [7: 18].

Серед основних реалій, що характеризують полікультурне суспільство, А. Перотті відзначає передусім: множинність внесків інших культур і цивілізацій до окремої культури; подвійності й глобалізацію культури, яка відзначається, зокрема, новими технологіями інформаційних і комунікаційних мас-медіа; мовний та етнокультурний плюралізм як наслідок формування держав-націй у Європі; регіональний плюралізм (регіони як історичні, культурні, географічні або економічні цінності); культурний плюралізм, що є наслідком змішування народностей у результаті остаточного осідання останнім часом мігрантів із економічних і політичних причин, пов'язаного з історією колонізації та деколонізації; плюралізм внесків інших культур і цивілізацій до національної спадщини різних європейських країн (мова, економіка, історія, наука, філософія й література, музика, повсякденне життя тощо) [7: 32].

Ален Турен, французький дослідник проблеми інтеркультурності й полікультурності, прагнув визначити мотиви існування полікультурної освіти (тобто реалії суспільного життя, які її виправдовують і зумовлюють), а також зміст того, що має передаватися в процесі освіти (знання, навички та цінності) для того, щоб залучити всіх дітей до плюралістичного суспільства, в якому вони живуть, запропонувавши їм нову концепцію багатьох навчальних предметів, які б враховували етнокультурну специфіку кожного окремого регіону [8: 12].

Як свідчить історія кримського регіону, взаємини етнічних спільнот на всіх етапах, кожний із яких висував на перший план свої специфічні соціально-економічні та етнокультурні проблеми, були далеко не простими. Відбивалися на етнічних процесах і взаємини, що складаються на рівні побутових, міжособистісних контактів.

На жаль, поняття "полікультурності" немає серед основних принципів освіти у Законі України "Про освіту", хоча поділ навчальних планів на базовий компонент і варіативну частину дає

право для індивідуалізації програми навчання і розширення сфери міжкультурної освіти на кожній ступені загальної середньої освіти.

Як відзначає О. Лазаріді, не відповідає принципам розвитку полікультурності також "Концепція 12-річної загальної середньої освіти". У цьому документі визначено поняття "українська національна школа", але проблема обмежується мовними правами представників національних спільнот. Більше уваги до полікультурності приділено у "Концепції громадянського виховання в умовах розвитку української державності", оскільки цей документ містить означення "інтеркультурного виховання", а серед принципів виховання визначено принципи культуровідповідності й інтеркультурності [9: 96].

Проведений аналіз етнокультурної специфіки кримського регіону на прикладі польської етнонаціональної меншини дає змогу визначити головні напрямки діяльності державних, освітніх, культурних і громадських організацій, які б слугували розвитку полікультурності освітнього простору:

- визнання й поширення розуміння у суспільстві того, що полікультурність відображає культурне й національне розмаїття кримського суспільства, визнання за всіма членами суспільства свободи зберігати, збагачувати і створювати з іншими свою культурну спадщину;
- забезпечення визнання і використання у їх діяльності всіма державними, політичними інститутами, освітніми, культурними й громадськими організаціями багатокультурного характеру Криму;
- охорона й підтримка використання у суспільстві поряд із державною українською інших мов народів, які населяють Крим (російської, кримськотатарської, вірменської, польської, грецької, болгарської тощо);
- розширення полікультурності освітніх установ рідними мовами народів Криму водночас із відданістю українській нації і державній українській мові. [10, с. 179].

Виходячи з цього, ми розглядаємо принцип полікультурності освіти як вимогу, відповідно до якої вся освітня діяльність в регіональному контексті має здійснюватися через постійне співвіднесення її цінностей із особливостями культурного освітнього середовища, здійснюване в реальних ситуаціях взаємодії і сприятливого формування в учасниках культурно-освітнього простору компетентності міжособистісного співробітництва.

Принципи полікультурності та структурності етнічної ідентичності (багаторівневого характеру ідентичності) орієнтують сучасну педагогічну теорію і практику на розробку етнічного компонента національної освіти. Основне значення полікультурної освіти полягає у формуванні цілісної етнічної ідентичності, міжкультурної

компетентності й толерантності особистості громадянина незалежної України.

Список використаних джерел і літератури

1. Савченко С.В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства. – Луганск: Альма Матер, 2003. – 186 с.
2. <http://www.ccssu.crimea.ua/crimea/etno/ethnos/polayki/index.htm>.
3. <http://www-ki.rada.crimea.ua/nomera/152/be.html>.
4. Видт И.Е. Культурологические основы образования. – Тюмень: Изд-во ТГУ, 2002. – 164 с.
5. Сейко Н.А. Педагогічні та етносоціологічні засади розвитку польського шкільництва на Волині-Житомирщині у 1905-1938 рр.: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Житомир, 1999. – 144 с.
6. Полякова Л.І. Етносоціальні процеси на Півдні України у 60-80-ті рр. ХХст.: Дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01. – Запоріжжя, 2000. – 232с.
7. Перотті А. Виступ на захист полікультурності. – Париж: Видавництво Ради Європи, 1994. – 127с.
8. Touraine A. La raison la liberte et l'histoire // CC-MG-Conf. – N 89.
9. Лазариди О.А. Существующая нормативно-правовая база, принятая в Украине и проблема развития мультикультурного образования (мониторинг) // Формирование межэтнической и межконфессиональной толерантности в Крыму: мониторинг существующей системы обучения и воспитания / М.А. Араджиони (ред.). – Симферополь, 2003. – С. 94-98.
10. Формирование межэтнической и межконфессиональной толерантности в Крыму: мониторинг существующей системы обучения и воспитания / М.А. Араджиони (ред.). – Симферополь, 2003. – 412 с.

N.W. Jaksa. Etniczno-kulturowa charakterystyka społeczeństwa polskiego na Krymie w wielokulturowej oświacie regionu.

W artykule dokonano analizy kształtowania się i rozwoju polskiej społeczności na Krymie w kontekście kulturalno – oświatowym. Wyciągnięto wniosek co do wielokulturowego procesu oświaty we współczesnym regionie krymskim.

N.V. Yaksa. Ethnocultural Characteristics of Polish Community in the Crimea within the Region's Polycultural Education Space.

The paper analyses the peculiarities of the Polish Community formation and development in the Crimea within the context of its cultural and educational characteristics. There has been made a conclusion as for the polycultural interaction specific features of the subjects of the educational process in the Crimean region.